

УДК 94 : 329.63 (410) "1991/2016"

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2025.4.386>

*Вадим Дегтярьов**

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПАРТІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА (1991–2016 РР.)

Анотація: У статті проаналізовано процес становлення та еволюції Партії незалежності Сполученого Королівства (ПНСК) у період з 1991 по 2016 рік. Охарактеризовано ключові етапи її розвитку, від маргінального руху до провідної політичної сили, та визначено стратегії, що сприяли її підйому. Виявлено основні чинники, що зумовили успіх партії, та причини її стрімкого занепаду після досягнення головної мети.

Автор дійшов висновку, що успіх ПНСК був зумовлений не лише зростанням євроскептичних настроїв, а і її здатністю мобілізувати протестний електорат шляхом розширення ідеологічної платформи, включивши до неї питання імміграції та критики політичного істеблішменту. Ця стратегія, поєднана з ефективним використанням медійного простору та апеляцією до окремих соціальних груп, дозволила партії кардинально вплинути на національний політичний порядок денний і змусити правлячу Консервативну партію призначити референдум щодо членства в ЄС 2016 р.

Ключові слова: Партія незалежності Сполученого Королівства (ПНСК), євроскептицизм, Брекзит, Найджел Фараж, популізм, Велика Британія

Постановка проблеми. Аналіз еволюції Партії незалежності Сполученого Королівства виявляє значну розбіжність між її електоральними результатами на національному рівні та її реальним впливом на політичні процеси у Великій Британії. Поширене пояснення її підйому здебільшого зводиться до зростання євроскептичних настроїв, однак такий підхід не дає вичерпної відповіді на питання про механізми, які дозволили партії з обмеженим парламентським представництвом і значними внутрішніми організаційними суперечностями ініціювати фундаментальні зміни у державній політиці.

Таким чином, наукова проблема полягає у визначенні й аналізі сукупності чинників, що забезпечили асиметричний вплив ПНСК на британську політичну систему. Необхідно встановити, якою мірою її успіх був зумовлений ідеологічною диверсифікацією, мобілізацією специфічних соціальних груп, особливостями комунікаційної стратегії чи іншими факторами, що компенсували її організаційну та електоральну слабкість. Дослідження цих аспектів дозволить сформувати більш повну й обґрунтовану модель пояснення феномену ПНСК.

Метою статті є комплексний аналіз еволюції Партії незалежності Сполученого Королівства, дослідження причин її підйому та занепаду. Для досягнення мети поставлено такі завдання: а) простежити ідеологічну трансформацію ПНСК від однопроблемної євроскептичної групи до широкої право-популістської платформи; б) дослідити роль

* Дегтярьов Вадим Анатолійович – аспірант кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (Суми, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3829-3236>; e-mail: vadyndehtiarov42@gmail.com

внутрішньопартійної боротьби та гібридної організаційної моделі в її розвитку; в) оцінити стратегію та механізми впливу ПНСК на британську політичну систему.

Огляд літератури. Феномен Партії незалежності Сполученого Королівства став предметом низки ґрунтовних досліджень у західній історичній і політологічній науках, які пропонують різні аналітичні підходи для його пояснення. Водночас у вітчизняній науці комплексні праці, присвячені історії становлення та розвитку ПНСК, фактично відсутні, що робить звернення до закордонного досвіду особливо актуальним.

Фундаментальною працею вважається монографія Р. Форда та М. Гудвіна «Повстання на правому фланзі»¹, де успіх ПНСК розглядається через призму соціального розколу та мобілізації електорату «залишених позаду» – соціальних груп, що відчували себе економічно та культурно маргіналізованими. Організаційні аспекти еволюції партії дослідили А. Абеді та Т. Лундберг², які, використовуючи концепцію «анти-істеблішмент партії» (АРЕ), пояснювали її внутрішні кризи фундаментальним конфліктом між популістською природою та необхідністю інституціоналізації. Цю ідею поглибили Х. Ханна та Дж. Бушер³, запропонувавши модель ПНСК як гібридного «руху-партії», що пояснює її хронічну нестабільність. Стратегію та політичний вплив партії проаналізували І. Макманус⁴, який виявив парадокс її асиметричного впливу на політичний порядок денний, і П. Лінч з колегами⁵, що дослідили «дилему нішевої партії». Комунікаційні аспекти та взаємодію зі ЗМІ розкрив Д. Дікон⁶.

Таким чином, у західній історіографії детально вивчено соціальні, організаційні та стратегічні аспекти діяльності ПНСК. Проте, як правило, ці дослідження зосереджені на окремих вимірах феномену. Це створює потребу у синтетичній праці, яка б поєднала ці підходи в єдину цілісну розповідь про еволюцію партії, що і є завданням даної статті.

Виклад основного матеріалу. Партія незалежності Сполученого Королівства починає свою історію у 1991 р., коли у відповідь на Маастрихтський процес, історик А. Скед заснував міжпартійну організацію – «Антифедералістську лігу», яка виступала за вихід Великої Британії з ЄС, збереження фунта стерлінгів і відмову від переходу на євро. На загальних виборах 1992 р. він висувався кандидатом до парламенту від округу Бат, однак отримав лише 0,2% голосів⁷.

Як зазначає дослідник Р. Форд, це продемонструвало низьку підтримку його ідей серед виборців і підтвердило, що Ліга була радше маргіальною політичною групою для євроскептиків-консерваторів, ніж впливовою політичною силою. Ба більше, суспільство

¹ Ford R., Goodwin M. *Revolt on the Right: Explaining Support for the Radical Right in Britain*. London: Routledge, 2014. 368 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315859057>

² Abedi A., Lundberg T. *Doomed to failure? UKIP and the organisational challenges facing right-wing populist anti-political establishment parties* // *Parliamentary Affairs*. 2009. № 62 (1). P. 72–87.

³ Hanna J., Busher J. *UKIP and the UK's radical right: A tale of movement party success?*. Routledge, 2018. 29 p.

⁴ McManus I. *The Case of the United Kingdom Independence Party (UKIP)* // *The Populist Radical Right and Health*. Cham, 2021. P. 139–155.

⁵ Lynch P., Whitaker R., Loomes G. *The UK Independence Party: Understanding a Niche Party's Strategy, Candidates and Supporters* // *Parliamentary Affairs*. 2011. Vol. 65, No. 4. P. 1–25.

⁶ Deacon D., Wring D. *The United Kingdom Independence Party (UKIP) and the British Press: Integration, Immigration and Integrity* // *Political Parties in the Digital Age*. Oldenbourg, 2015. P. 129–148. URL: <https://surli.cc/zayybw>

⁷ Ford R., Goodwin M. *Revolt on the Right: Explaining Support for the Radical Right in Britain...* P. 22.

сприймало її як рух, ідеї якого перетиналися з програмою більш радикальної правої організації – Британської національної партії (БНП)⁸.

Усвідомлюючи необхідність розширення політичного впливу, 3 вересня 1993 р. на зібранні Ліги було ухвалено рішення про її реорганізацію та перейменування на Партію незалежності Сполученого Королівства (ПНСК)⁹. На думку дослідників Х. Ханна та Дж. Бушера¹⁰, цей крок був зумовлений переконанням А. Скеда, що міжпартійна організація не здатна досягти успіху, а для ефективного просування євроскептичних ідей потрібна повноцінна політична партія. Цей крок мав на меті не лише дистанціювання від вищезгаданої Британської національної партії, а й формування самостійної політичної ідентичності, орієнтованої на боротьбу з подальшою європейською інтеграцією.

У 1994 р. Партія незалежності Сполученого Королівства, попри обмежені фінансові ресурси та незначний вплив, змогла здобути 1% голосів на виборах до Європарламенту¹¹. Це був перший електоральний успіх партії, який привернув увагу до її діяльності. Однак, майже одночасно на британській політичній арені з'явилася ще одна євроскептична сила – «Партія за референдум» під керівництвом фінансиста та мільйонера Дж. Голдсмита. Як зазначають Х. Ханна та Дж. Бушер¹², «Партія за референдум» була «значно краще фінансована, здатна виставити більше кандидатів і більш вправна у здобутті визнання з боку преси та громадськості». Обидві партії виступали за проведення референдуму щодо виходу Великої Британії з ЄС, проте ПНСК значно поступалася новому конкуренту у фінансових та організаційних можливостях.

На загальних виборах 1997 р. ця нерівність призвела до катастрофічного для ПНСК результату: у 163 з 165 округів її кандидати поступилися представникам «Партії за референдум». Здавалося, що політичний проєкт ПНСК близький до провалу. Однак того ж року, зі смертю Дж. Голдсмита, його партія припинила існування, а значна частина його прихильників та активістів приєдналася до ПНСК. Це сприяло подальшому зміцненню партії та розширенню її електоральної бази¹³. Таким чином, до кінця 1997 р. ПНСК залишилася практично єдиною організованою політичною силою у Великій Британії, головною метою якої був вихід країни з Європейського Союзу.

Після виборів А. Скед був змушений залишити посаду лідера партії під тиском внутрішньої опозиції, очолюваної Н. Фаражем, М. Холмсом і Д. Лоттом. Його критикували за авторитарний стиль керівництва, на що він відповів звинуваченнями у присутності в партії радикальних правих елементів. Новим лідером партії став М. Холмс¹⁴. Ця перша велика криза лідерства висвітлила фундаментальну проблему, яка супроводжувала ПНСК протягом усієї її історії: боротьбу між необхідністю партійної дисципліни та неформальним, часто хаотичним духом протестного руху, що закладався в її основу.

На виборах до Європарламенту 1999 р. ПНСК здобула 7% голосів, що дозволило їй

⁸ UKIP: The story of the UK Independence Party's rise. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-21614073>

⁹ Ford R., Goodwin M. Revolt on the Right: Explaining Support for the Radical Right in Britain... P. 22-23.

¹⁰ Hanna J., Busher J. UKIP and the UK's radical right: A tale of movement party success?... P. 6.

¹¹ Cracknell R., Uberoi E., Burton M. UK Election Statistics: 1918-2023: A century of elections. P. 67 URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7529/>

¹² Hanna J., Busher J. UKIP and the UK's radical right: A tale of movement party success?... P. 5.

¹³ Ford R., Goodwin M. Revolt on the Right: Explaining Support for the Radical Right in Britain... P. 30.

¹⁴ Cohen N. No truth behind Veritas. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2005/feb/06/otherparties.politicalcolumnists>

вперше отримати три місця у законодавчому органі¹⁵ та сформувати політичний блок з іншими партіями, який отримав назву «Європа демократій і різноманіття»¹⁶. Цей успіх, що став можливим завдяки переходу на пропорційну виборчу систему на європейських виборах, був вирішальним для виживання партії. Він забезпечив ПНСК не лише політичну трибуну, а й, що не менш важливо, стабільні фінансові ресурси від ЄС, які, як зазначають дослідники¹⁷, стали одночасно і джерелом розвитку, і причиною майбутніх внутрішніх конфліктів за вплив. Незабаром партію спіткав один з таких конфліктів. Публічне звернення М. Холмса в Європарламенті, в якому він висловив підтримку розширенню повноважень Європейської комісії, викликало резонанс. Виконавчий комітет ПНСК розцінив ці заяви як відхилення від основних принципів партії та вимагав від М. Холмса зречення посади лідера. У результаті цього демаршу новим керівником партії було обрано депутата Європарламенту від Східної Англії Дж. Тітфорда¹⁸.

На парламентські вибори 2001 р. ПНСК йшла з амбіціями на досягнення значних результатів, однак зміни у політичному ландшафті країни значно вплинули на її електоральну підтримку. Лідери Консервативної партії активно перейняли риторику євроскептицизму, що призвело до відтоку основного електорату ПНСК. Результати національних виборів стали серйозним ударом для партії: ПНСК здобула лише 1,5% голосів, і лише 6 кандидатів з 428 змогли повернути свої виборчі застави¹⁹. Ця невдача яскраво проілюструвала так звану «дилему нішевої партії», описану П. Лінчем та іншими дослідниками²⁰. ПНСК, як партія, що зосереджена на одному питанні, виявилася надзвичайно вразливою, коли більша, «мейнстрімна» партія тимчасово «запозичила» її ключову тему, позбавивши її унікальної позиції в очах виборців. Також чітко проявилася різниця між «виборами другого порядку» (європейськими), де виборці схильні до протестного голосування, та «виборами першого порядку» (національними), де питання європейської інтеграції мало нижчу значущість порівняно з питаннями економіки чи охорони здоров'я. На думку дослідників Р. Форда та М. Гудвіна, ця невдача свідчила про обмеженість сприйняття ПНСК як сили, здатної представляти виборців у державотворчому процесі²¹.

У 2002 р. відбулася чергова зміна лідера ПНСК на Р. Кнапмана, колишнього члена Консервативної партії з 15-річним політичним досвідом. Разом з ним до ПНСК приєднався Р. Морріс, відомий політичний консультант, який працював на президентських виборах у США 1996 р. у команді Б. Клінтона. За підтримки досвідчених політичних експертів, ПНСК розпочала масштабну PR-кампанію під гаслом «Скажи ні!», що ознаменувало перші серйозні спроби професіоналізації партії та розбудови її комунікаційної стратегії²².

Протягом двох років підтримка ПНСК зросла, і на виборах до Європейського

¹⁵ Cracknell R., Uberoi E., Burton M. UK Election Statistics: 1918–2023: A century of elections... P. 67.

¹⁶ Groupe Europe de la liberté et de la démocratie directe (ELDD). URL: <https://surli.cc/emgubp>

¹⁷ Hanna J., Busher J. UKIP and the UK's radical right: A tale of movement party success?... P. 5.

¹⁸ Former UKIP leader quits party URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/684384.stm

¹⁹ Morgan B. General election results 7 June 2001. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/rp01-54/>

²⁰ Lynch P., Whitaker R., Loomes G. The UK Independence Party... P. 3.

²¹ Ford R., Goodwin M. Revolt on the Right: Explaining Support for the Radical Right in Britain... P. 40–41.

²² Ibid. P. 43–44.

парламенту 2004 р. партія здобула 16,1% голосів і 12 депутатських мандатів²³. Цьому сприяла і підтримка партії відомим британським політиком і телеведучим Р. Кілроєм, який залучив значні фінансові ресурси. Цей тріумф, однак, був здебільшого завдячений медійній популярності однієї харизматичної, але непередбачуваної фігури, а не міцності партійної структури. Якщо участь Р. Кілроя у виборах до Європарламенту забезпечила феноменальний результат, то його участь у парламентських виборах 2005 р. призвела до серйозного розколу всередині партії. Скандальне звільнення Р. Кілроя з телеканалу BBC One через расистські висловлювання, його критика Р. Кнапмана та категорична позиція проти коаліції з Консервативною партією стали причинами його виходу з ПНСК лише за п'ять місяців до виборів²⁴.

До Р. Кілроя та його новоутвореного руху «Істина» приєдналася третина членів партії, зокрема кілька депутатів європарламенту від ПНСК. Це призвело не лише до кадрових втрат, а й до зменшення фінансових надходжень удвічі, що ускладнило подальшу діяльність партії напередодні парламентських виборів. У результаті було отримано прогнозований результат: сукупно партія отримала лише 2,2% голосів на виборах і не змогла здобути жодного парламентського мандата²⁵. Таким чином, період з 1997 по 2006 рік став для ПНСК десятиліттям циклічних злетів і падінь. Партія продемонструвала свою здатність досягати успіху на європейських виборах, але водночас виявила хронічну внутрішню нестабільність і нездатність трансформувати цю підтримку в реальне представництво на національному рівні. Кожен електоральний успіх незмінно призводив до внутрішньої кризи, що заважало її довгостроковому розвитку.

Аналіз виборчих кампаній 1997, 2001 і 2005 рр. дозволяє дійти висновку щодо однієї з ключових проблем затяжної кризи ПНСК: партія функціонувала як нішевий політичний проект. Обмеженість її порядку денного, зумовлена зосередженістю винятково на євроскептичній риториці, спричинила вразливість перед політичними силами, що мали подібну програму. Це чітко простежується в ранніх партійних маніфестах²⁶, де, хоч і згадувалися питання охорони здоров'я чи освіти, вони майже завжди розглядалися через призму виходу з ЄС – як сфери, які можна буде краще фінансувати за рахунок економії на внесках до європейського бюджету. Таким чином, основний меседж партії залишався вузькоспрямованим і не пропонував комплексного бачення розвитку країни. Дослідники Д. Дікон і Д. Рінг зазначають²⁷, що в цей період європейська інтеграція була питанням низької значущості для більшості виборців під час національних виборів, що робило стратегію ПНСК неефективною. У ситуації, коли інші партії інтегрували євроскептицизм у ширший ідеологічний контекст, ПНСК ставала менш привабливою для виборців, оскільки не могла запропонувати альтернативних програмних положень.

Поразка на зазначених виборах виявила ще одну фундаментальну проблему ПНСК –

²³ Cracknell R., Uberoi E., Burton M. UK Election Statistics: 1918–2023: A century of elections... P. 65–67.

²⁴ Abedi A., Lundberg T. Doomed to failure?... P. 73–74.

²⁵ Ibid. P. 75.

²⁶ The U.K. Independence Party Manifesto 2001. 5 essential freedoms. URL: <https://drive.google.com/file/d/1fPOBNRdvkhpMjWNFU8EKUAcPw6OBWq/view?usp=sharing>; UK Independence Party Manifesto 2005. We want our country back. URL: http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/UKIP_uk_manifesto.pdf

²⁷ Deacon D., Wring D. The United Kingdom Independence Party (UKIP) and the British Press...

зовнішню орієнтацію її політичної стратегії. Домінування єдиної мети – протидії європейській інтеграції – змістило акценти у сприйнятті партії виборцями. ПНСК не розглядалася як самостійний політичний актор, а радше як радикалізована фракція Консервативної партії. Саме тому, як зазначають Д. Дікон і Д. Рінг²⁸, значна частина її потенційних прихильників на європейських виборах поверталася до консерваторів під час національних, розглядаючи ПНСК лише як інструмент тиску, а не як партію, здатну керувати країною. Попри зростання євроскептичних настроїв серед електорату, вона не сприймалася як реальна опозиційна альтернатива урядовим силам, на відміну, наприклад, від Британської національної партії, яка мала більш чітко виражену внутрішньополітичну платформу. Х. Ханна та Дж. Бушер підкреслюють²⁹, що у середині 2000-х рр. БНП випереджала ПНСК за кількістю голосів на місцевих виборах, оскільки ефективніше працювала з місцевими громадами й апелювала до соціально-економічних проблем, а не лише до питання ЄС.

На тлі невдач у партії активізувалися дискусії щодо необхідності перегляду політичної стратегії. Внутрішня полеміка, що розгорнулася у керівних органах, зокрема в Національному виконавчому комітеті, все частіше зводилася до питання про можливість виборчого союзу з націоналістичними силами. Враховуючи цей вектор розвитку, призначення нового лідера партії сприймалося як закономірний крок: у 2006 р. керівником ПНСК став Н. Фараж³⁰. Його призначення ознаменувало стратегічний поворот від вузького євроскептицизму до ширшого право-популістського порядку денного.

Усвідомлення необхідності внутрішніх реформ у ПНСК зумовило коригування її ідеологічної платформи з боку керівництва партії й особисто Н. Фаража. До партійної програми було інтегровано низку консервативних положень, зокрема, ініціативи щодо скорочення імміграції, зниження рівня оподаткування та критичного перегляду кліматичної політики³¹. Як зазначають Д. Дікон і Д. Рінг³², ця стратегія була спрямована на формування нового образу партії, що базувався на трьох ключових темах: вихід з ЄС (Integration), боротьба з неконтрольованою міграцією (Immigration) та критика корумпованого політичного класу (Integrity).

Стратегія «трьох І» виявилася ефективною, оскільки дозволила ПНСК апелювати до ширшого кола виборців, ніж просто євроскептики. Особливо показовим у цьому сенсі став маніфест 2010 р.³³, який містив не лише економічні пропозиції, а й низку радикальних пунктів, що раніше не були характерні для ПНСК. У програмі вперше з'явилися тези, що відкрито виступали проти «мультикультуралізму», закликали до боротьби з «екстремістським ісламом», а також містили конкретні пропозиції, як-от заборона на

²⁸ Ibidem.

²⁹ Hanna J., Busher J. UKIP and the UK's radical right: A tale of movement party success?... P. 5-7.

³⁰ Nigel Farage is the new Leader of the UK Independence Party 2006. URL: https://web.archive.org/web/20061013075242/http://www.ukip.org/ukip_news/gen12.php?t=1&id=2526

³¹ Nigel Farage promises £18bn of tax cuts as he launches Ukip manifesto. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2015/apr/15/nigel-farage-launches-ukip-election-manifesto-immigration>

³² Deacon D., Wring D. The United Kingdom Independence Party (UKIP) and the British Press...

³³ UKIP Manifesto 2010. Empowering the people. URL: https://downloads2.dodsmonitoring.com/downloads/Election_2010/UKIPManifesto2010.pdf

носія паранджі в громадських місцях³⁴. Крім того, саме в цьому маніфесті було чітко сформульовано вимогу запровадити п'ятирічний мораторій на імміграцію, щоб обмежити її річний показник до 50 000 осіб³⁵. Це свідчило про свідомий дрейф партії в бік більш жорсткого націонал-популізму. Опитування кандидатів від ПНСК, проведене П. Лінчем і його колегами³⁶, підтвердило, що партійний актив повністю підтримував цей курс. Зокрема, 98% кандидатів уважали, що партія має активно вести кампанію з питань імміграції.

Політичний клімат також був сприятливим для такого повороту. Як показують дані Єврокомісії³⁷, після фінансової кризи 2008 р. довіра до інститутів ЄС у Великій Британії почала стрімко падати, досягнувши історичного мінімуму в 2012 р. Це створювало родючий ґрунт для євроскептичної риторики ПНСК. Додатковим чинником зростання популярності партії став парламентський скандал 2009 р., пов'язаний із нецільовим використанням бюджетних коштів депутатами Палати громад. Відсутність представників ПНСК у Вестмінстері дозволила партії позиціонувати себе як політичну силу, не пов'язану з корупційними практиками, що сприяло зростанню суспільної довіри³⁸. Як наслідок, на виборах до Європейського парламенту 2009 р. ПНСК посіла друге місце, отримавши 16,5% голосів і випередивши правлячу Лейбористську партію та своїх прямих конкурентів за правий електорат – Британську національну партію³⁹. Цей результат мав не лише символічне, але й практичне значення: він закріпив за ПНСК статус головної євроскептичної сили країни та завдав нищівного удару по БНП, яка після цього почала стрімко втрачати популярність.

Ефективність оновленої стратегії Н. Фаража пояснювалася не лише політичною кон'юктурою, а й глибокими соціальними змінами, що відбувалися у британському суспільстві протягом кількох десятиліть. Як зазначає М. Гудвін⁴⁰, ПНСК вдалося мобілізувати велику соціальну групу, яку вони назвали «залишеними позаду» (left behind). Це переважно старші, менш освічені представники білого робітничого класу, які внаслідок процесів деіндустріалізації та занепаду профспілкового руху, що тривали з 1970-х рр., втратили свій економічний і політичний вплив. Водночас політичний дискурс у країні все більше орієнтувався на інтереси та цінності нового, більш освіченого, соціально ліберального середнього класу. «Залишені позаду» відчували, що їхні погляди на національну ідентичність, імміграцію та ЄС не лише ігноруються, а й засуджуються політичним істеблішментом як застарілі. На думку дослідника⁴¹, ПНСК стала для них єдиною силою, що артикулювала їхні страхи та розчарування, пропонуючи прості відповіді на складні питання.

³⁴ Ibid. P. 14

³⁵ Ibid. P. 5

³⁶ Lynch P., Whitaker R., Loomes G. The UK Independence Party... P. 10.

³⁷ McManus I. The Case of the United Kingdom Independence Party (UKIP) // The Populist Radical Right and Health. Cham, 2021. P. 140. URL: https://www.researchgate.net/publication/354425794_The_Case_of_the_United_Kingdom_Independence_Party_UKIP

³⁸ MP expenses leak «not for money». URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/8115998.stm

³⁹ Cracknell R., Uberoi E., Burton M. UK Election Statistics: 1918-2023: A century of elections... P. 67.

⁴⁰ Goodwin M. Explaining the Rise of the UK Independence Party. URL: https://eu.boell.org/sites/default/files/uploads/2014/06/ukip_eu.pdf

⁴¹ Ibidem.

Попри зростання суспільної підтримки, ПНСК у черговий раз не змогла здобути представництво у Палаті громад, що було зумовлено особливостями мажоритарної виборчої системи Великої Британії (first-past-the-post). Така електоральна модель значно ускладнювала можливість для малих і середніх партій конвертувати відносно високий відсоток голосів у парламентські мандати. На парламентських виборах 2010 р. ПНСК отримала 3,1% голосів виборців (понад 900 тисяч голосів), однак це не забезпечило їй жодного депутатського місця у законодавчому органі країни⁴². Цей парадокс, як зазначає І. Макманус⁴³, визначав подальшу стратегію партії: не маючи реалістичних шансів на здобуття влади, вона зосередилася на тиску на політичний порядок денний, прагнучи не стільки виграти вибори, скільки змусити більші партії, насамперед Консервативну, прийняти її вимоги.

Подальше зростання впливу партії відбулося на виборах до Європарламенту у 2014 р., де вона здобула сенсаційну перемогу, отримавши 27,5% голосів⁴⁴, збільшивши своє представництво до 24 депутатів з 70 виділених на Сполучене королівство ПНСК стала першою за понад століття партією, окрім Консервативної та Лейбористської, що перемогла на загальнонаціональних виборах у Великій Британії⁴⁵. Цей результат став можливим завдяки тому, що, як показують дані Єврокомісії⁴⁶, саме в цей період для британських виборців тема імміграції стала проблемою номер один, випередивши навіть економіку. ПНСК, яка зробила цю тему центральною у своїй кампанії, вдало «осіддала» цю хвилю суспільного занепокоєння.

Кульмінацією зростання електоральної підтримки стали парламентські вибори 2015 р., на яких ПНСК отримала 12,6% голосів (майже 4 мільйони виборців) і вперше здобула місце у Вестмінстері, яке отримав колишній консерватор Д. Карсвелл⁴⁷. Хоча результат у вигляді одного мандата був деяким розчаруванням і вкотре продемонстрував недоліки виборчої системи, політичний ефект був величезним. І. Макманус підкреслює⁴⁸, що саме ризик подальшого перетікання голосів до ПНСК став ключовим фактором, який змусив лідера Консервативної партії Д. Кемерона виконати свою обіцянку та призначити референдум щодо членства Великої Британії в ЄС. Таким чином, ПНСК, не маючи значного представництва, досягла своєї головної стратегічної мети – винесла питання виходу з ЄС на загальнонаціональне голосування.

Під час кампанії перед референдумом 2016 р. ПНСК, як зазначають Х. Ханна та Дж. Бушер, фактично розчинилася в ширшому русі за вихід з ЄС (*Leave*)⁴⁹. Керівництво партії навіть порадило активістам не використовувати партійну символіку, щоб не відлякувати поміркованих виборців токсичним брендом ПНСК⁵⁰. Ця тактика виявилася успішною. У результаті голосування, що відбулося 23 червня 2016 р., більшість виборців

⁴² BBC Election 2010 Results. URL: <http://news.bbc.co.uk/2/shared/election2010/results/>

⁴³ *McManus I.* The Case of the United Kingdom Independence Party (UKIP)... P. 141.

⁴⁴ *Cracknell R., Uberoi E., Burton M.* UK Election Statistics: 1918-2023: A century of elections... P. 65.

⁴⁵ *Goodwin M.* Explaining the Rise of the UK Independence Party...

⁴⁶ *McManus I.* The Case of the United Kingdom Independence Party (UKIP)... P. 140.

⁴⁷ *Cracknell R., Uberoi E., Burton M.* UK Election Statistics: 1918-2023: A century of elections... P. 10.

⁴⁸ *McManus I.* The Case of the United Kingdom Independence Party (UKIP)... P. 141.

⁴⁹ *Hanna J., Busher J.* UKIP and the UK's radical right: A tale of movement party success?... P. 15.

⁵⁰ *Ibid.* P. 18.

(51,9%) висловилися за вихід країни з Європейського Союзу⁵¹. Вже 4 липня 2016 р. Н. Фараж оголосив про свою відставку з посади лідера ПНСК, заявивши, що досяг головної політичної мети, яка спонукала його до участі у політичному житті країни⁵².

Ця перемога, однак, стала для партії «пірровою». Втративши єдину мету, яка об'єднувала її різні фракції, ПНСК почала стрімко розпадатися. Крихкий альянс між більш поміркованими, лібертаріанськими євроскептиками та радикальними, антиісламськими популістами зруйнувався. Почалася затяжна боротьба за лідерство, що супроводжувалася гучними скандалами та взаємними звинуваченнями, що призвело до стрімкого падіння підтримки й остаточної маргіналізації партії.

Висновки. Проведене дослідження доводить, що еволюція Партії незалежності Сполученого Королівства є багатофакторним процесом, який неможливо звести лише до зростання євроскептичних настроїв. Її шлях від політичної периферії до сили, здатної змінити державний курс, визначався діалектичною єдністю ідеологічної адаптації, організаційної специфіки та стратегічного впливу на політичну систему.

По-перше, ключовим фактором успіху ПНСК стало подолання так званої «дилеми нішевої партії». Якщо на початковому етапі її вузька євроскептична спрямованість робила її вразливою до дій політичних конкурентів, то подальша ідеологічна трансформація дозволила їй вийти за ці межі. Сформована під керівництвом Н. Фаража платформа, що базувалася на тріаді «Integration, Immigration, Integrity», забезпечила партії доступ до значно ширшого протестного електорату, для якого питання міграції та недовіри до політичного істеблішменту були не менш значущими, ніж проблема членства в ЄС.

По-друге, організаційна структура ПНСК, що функціонувала як гібридний «рух-партія», була одночасно її силою та слабкістю. Ця модель дозволяла зберігати високий рівень ідеологічної мобілізації та гнучкості, спираючись на харизматичне лідерство, а не на формальні структури. Однак вона ж породжувала хронічну внутрішню нестабільність, фракційну боротьбу та постійні кризи, що перешкоджали її перетворенню на сталу політичну інституцію.

По-третє, ПНСК продемонструвала унікальну модель асиметричного політичного впливу. Не маючи змоги конвертувати електоральну підтримку в значне парламентське представництво через особливості виборчої системи, партія зосередила свої зусилля на зміні самого політичного порядку денного. Її головним досягненням стало не здобуття формальної влади, а примушення правлячої Консервативної партії до виконання ключової програмної вимоги партії – проведення референдуму.

Таким чином, Перемога на референдумі 2016 р. стала апогеєм впливу ПНСК і водночас причиною її стрімкого занепаду. Втративши єдину об'єднуючу мету, внутрішній альянс різних фракцій розпався, що призвело до швидкої втрати політичної значущості. Таким чином, ПНСК увійшла в історію як один із найефективніших політичних проєктів тиску, який, досягнувши своєї мети, вичерпав себе, залишивши по собі докорінно змінений політичний ландшафт Великої Британії.

⁵¹ Cracknell R., Uberoi E., Burton M. UK Election Statistics: 1918–2023: A century of elections... P. 98.

⁵² Nigel Farage resigns as Ukip leader after 'achieving political ambition' of Brexit. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2016/jul/04/nigel-farage-resigns-as-ukip-leader>

Vadym Degtyarev

The Formation and Development of the United Kingdom Independence Party (1991-2016)

Abstract: This article examines the formation and development of the United Kingdom Independence Party (UKIP) over a 25-year period, from its foundation in 1991 to the pivotal Brexit referendum in 2016. It charts the party's transformation from a marginal, single-issue pressure group into a major political force that was instrumental in the UK's decision to leave the European Union. The study argues that UKIP's rise was a multi-faceted phenomenon, driven by more than just growing Euroscepticism.

The analysis reveals several key factors that contributed to its evolution. First, the article traces UKIP's ideological shift from a narrow focus on EU withdrawal to a broader right-wing populist platform centered on the key themes of immigration and anti-establishment sentiment, a strategy that resonated with a significant part of the electorate. Second, it explores the party's ability to mobilize a specific social constituency—the 'left behind' voters, who felt economically and culturally marginalized by globalization and mainstream politics. Third, the study investigates UKIP's organizational nature as a hybrid 'movement-party', which fueled its grassroots energy but also resulted in chronic internal instability and leadership crises.

The paper further explores the paradox of UKIP's asymmetrical influence: despite its limited success in gaining parliamentary representation under the first-past-the-post system, the party exerted immense pressure on the political agenda, compelling the Conservative Party to promise and hold the 2016 EU referendum. Finally, the article concludes that the Brexit referendum was a 'Pyrrhic victory' for UKIP. Achieving its primary objective eliminated the party's central unifying purpose, exposing its deep-seated internal divisions and leading to its rapid decline and political irrelevance in the post-referendum landscape.

Keywords: UK Independence Party (UKIP), Euroscepticism, Brexit, Nigel Farage, populism, United Kingdom